

1. Referentie

Referentie	Schillemans, L. & Verschelden, G. (2003). <i>Ontwikkeling van een referentiekader voor opvoedingsondersteunende projecten</i> . Onuitgegeven onderzoeksrapport, UGent & Preventieteam Bijzondere Jeugdzorg West-Vlaanderen (Brugge).
Taal	Nederlands
ISBN	/
Publicatievorm	Onderzoeksrapport

2. Abstract

Het preventieteam binnen de West-Vlaamse Comités voor Bijzondere Jeugdzorg vroeg zich af wat het vanuit de actuele discussies opvoedingsondersteuning kan doen in het kader van hun preventiebeleid. Ze stelden deze vraag aan de vakgroep Sociale Agogiek van de Universiteit Gent. De uitgangspunten van opvoedingsondersteuning werden onder de loep genomen. Daaruit is een referentiekader voor preventieprojecten gegroeid.

In het rapport wordt eerst stil gestaan bij het concept ‘opvoedingsondersteuning’ om tot een definitie te komen.

Naast een definitie van opvoedingsondersteuning werden vier denkpijles uitgewerkt die richting kunnen geven aan preventieprojecten. Deze vier pijles houden achtereenvolgens verband met de doelgroep, vrije tijd, gezin en netwerken.

Het resultaat van de ontwikkeling van dit referentiekader bestaat uit enkele voorwaarden voor opvoedingsondersteuning die als uitgangspunten voor preventieprojecten kunnen fungeren.

3. Trefwoorden

Thema('s)	Gezin, vrije tijd, welzijn
Trefwoord(en)	Belevingsonderzoek, bijzondere jeugdbijstand, cliënten, gezinsondersteuning, maatschappelijk achtergesteld, maatschappelijk kwetsbaar, ondersteuning, opvoedingsondersteuning, opvoedingssituaties, opvoedingsverantwoordelijkheid, ouderparticipatie, prioritaire doelgroepen, profielanalyse, registratiegegevens, vrijetijdsinitiatieven, vrijetijdsondersteuning

4. Onderzoeker

Opdrachtgever	Comités voor Bijzondere Jeugdzorg West-Vlaanderen
Onderzoeker(s)	Leen Schillemans & Griet Verschelden Vakgroep Sociale Agogiek Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen UGent Henri Dunantlaan 2 9000 Gent Tel: 09/ 264 62 81 Fax: 09/ 264 64 93 http://www.agogiek-rug.org/

5. Onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag	Welk referentiekader kan worden gehanteerd bij de opzet van opvoedingsondersteunende projecten (in de context van de algemene preventie van de bijzondere jeugdbijstand)?
Hypothesen	Opvoedingsondersteuning kan niet enkel tot ouders gericht zijn, aangezien kinderen en jongeren zelf actieve partners in de opvoedingssituatie zijn. Bij de opzet van opvoedingsondersteunende projecten kan best rekening worden gehouden met het perspectief

	van kinderen en jongeren.
--	---------------------------

6. Methode

Onderzoeks-methode	Literatuurstudie
Onderzochte groep	/
Bereik	Regionaal (Vlaanderen)

7. Resultaten

Definitie 'opvoedingsondersteuning'	Opvoedingsondersteuning houdt de erkenning van een gedeelde verantwoordelijkheid voor opvoeding in (te delen tussen opvoeders uit verschillende maatschappelijke sectoren), zodat het beschouwd kan worden als een vorm van maatschappelijke dienstverlening. Opvoedingsondersteuning gaat dan ook in essentie om ondersteuning van de dialoog tussen opvoeders en kinderen. Deze stelling sluit aan bij het pleidooi voor dialoog tussen opvoeders en jongeren vanuit belevingsonderzoek bij 'zwerfjongeren' in Nederland, er is zelfs sprake van een 'communicatiekloof'. De ondersteuning van deze dialoog begint bij de erkenning van de diversiteit aan manieren waarop mensen bestaanskwaliteit trachten te realiseren. Analyse van feitelijk opvoedingsgedrag is dan ook aan de orde. Als opvoedingsondersteuning erop gericht is de kwaliteit van de dialoog tussen kinderen en jongeren en hun opvoeders (of opvoedingsinstituten) te verbeteren, is het belangrijk dat het perspectief van kinderen en jongeren in rekening wordt gebracht. Momenteel blijkt dit een belangrijk tekort in de kwaliteit van deze dialoog of ontmoeting: uit belevingsonderzoek binnen de bijzondere jeugdzorg blijkt steeds opnieuw een schreeuw om meer zeggenschap over de eigen situatie. Nochtans ontbreekt het vele jongeren zeker niet aan capaciteiten om hun levensvragen en -verhalen onder woorden te brengen. Opvallend is dat in onderzoek van Van Boxtel vastgesteld werd dat ze zichzelf ook goed vinden in sociale en communicatieve vaardigheden. In oudercursussen bijvoorbeeld wordt nauwelijks rekening gehouden met dit soort belevingsmateriaal bij kinderen en jongeren, maar wordt veeleer gefocust op technisch-methodische aspecten en effectiviteit. Dit voorbeeld wijst er nogmaals op dat het perspectief van kinderen en jongeren vaak vergeten wordt in het debat over opvoedingsondersteuning. Opvoedingsondersteuning moet aansluiten bij vaardigheden en ervaren problemen van kinderen en ouders. Deze aansluiting moet niet enkel gezocht worden op basis van individuele behoeften, maar wel vanuit een sociaal-pedagogisch project. Indien dialoog en samen zoeken centraal staan, is reproductie van bestaande waarden niet langer vanzelfsprekend. Om de dialoog en het zoekproces te voeden, is echter meer kennis van de feitelijke situatie nodig: welke zijn deze vaardigheden, wie zijn ondersteunende figuren, welke ondersteuning wensen ze, wat met bestaande sociale netwerken? Ondanks het belang hiervan komt deze feitelijke situatie slechts zijdelings aan bod in het actuele debat over preventie: preventieprojecten worden veelal opgezet vanuit referentiekaders (bvb. het kinderrechtenskader) die niet ten volle rekening kunnen houden met de aanwezige diversiteit in opvoedingssituaties. Een beleid vanuit voorzieningen staat dan scherp tegenover een beleid op maat van de doelgroep. Vanuit hun grote vertrouwdheid met de realiteit van opvoedingssituaties, die zich per definitie manifesteren binnen de levensdomeinen gezin, onderwijs en/of vrije tijd, en vanuit hun preventieve opdracht, zijn de comités een prominente partner inzake opvoedingsondersteuning. Er zijn twee belangrijke functies voor hen weggelegd, namelijk signalering inzake opvoedingssituaties die bedreigend zijn voor de ontplooiingskansen van het kind en daarnaast een ondersteunende en stimulerende functie inzake preventieprojecten.
Piste 1: kennis van de doelgroep	Binnen deze piste werd vertrokken vanuit de vaststelling dat er veel moeilijkheden opduiken bij het verzamelen van kennis over doelgroepen. Enerzijds veranderen doelgroepen snel en voortdurend, waardoor ook ondersteuningsnoden permanent evolueren. Anderzijds is het een zoeken naar geschikte methodieken voor het registreren van cliëntgegevens. Zo is positionering ten opzichte van de individuele hulpverlening

	binnen de bijzondere jeugdbijstand aan de orde en moet een middenweg gezocht worden tussen de voor- en nadelen van kwantitatieve en kwalitatieve registratiesystemen. De bedoeling is het profiel van de betrokkenen, als individu én als groep, beter in beeld te krijgen, zodat het aanbod en het beleid er beter op afgestemd kunnen worden. De resultaten van een poging om aanvullende gegevens te verkrijgen over de cliënten van West-Vlaamse voorzieningen, brengen ons bij een volgende piste.
Piste 2: ondersteuning in de vrije tijd	In het denken rond vrije tijd van cliënten heeft de bijzondere jeugdzorg enkele prioritaire partners, te vatten onder de noemer vrijetijdsorganisaties. Daarnaast kunnen de Comités ook het heft in eigen nemen door oog te hebben voor vrijetijdsbestedingspatronen en vrijetijdsbeleving van cliënten en gevolgen van interventies op vlak van vrije tijd. Draagt de voorziening ertoe bij om sociale netwerken te verbeteren en te versterken? Wordt er vooral bescherming of integratie beoogd of tracht men de kinderen en jongeren zoveel mogelijk omgangsvormen te leren door ze met zoveel mogelijk situaties in aanraking te laten komen? Omgekeerd kan uiteraard ook de vraag gesteld worden of vrijetijdsvoorzieningen contacten met gezinnen uit de bijzondere jeugdzorg als een verrijking zien. Houden ze voldoende rekening met de genoemde democratiserende voorwaarden? Een preventieproject zal het preventiebeleid of sociaal-pedagogisch project moeten vertalen naar concrete gedragsregels, en zich bijvoorbeeld afvragen vanuit welke filosofie deelname aan een kamp kan opgezet worden. Momenteel ontstaan in de jeugdzorg onder de noemer 'algemene preventie' initiatieven die naar uitgangspunten en werkvorm sterk aan jeugdwerk doen denken, doordat participatie er, net als bij jeugdwerk, centraal staat. Een voorbeeld van een project in zake vrije tijd werd reeds opgezet door de comités van Veurne en Ieper in samenwerking met Arktos. Als we aan opvoedingsondersteuning werken vanuit de erkenning van een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid, is het van belang dat dit gerealiseerd wordt voor alle kinderen en jongeren. Uit belevingsonderzoek spreekt immers een grote vraag naar ondersteuning, in de eerste plaats in de vorm van gehoord willen worden en serieus genomen worden.
Piste 3: gezinsondersteuning	Uitgangspunt in deze piste is de erkenning van ouders als eerste verantwoordelijken voor de opvoeding van hun kinderen. De onderzoekers baseren zich hiervoor op belevingsonderzoek waaruit blijkt dat kinderen en jongeren, vaak ondanks alles, erg veel belang hechten aan het gezin. De gezinsvorm staat nochtans onder druk, zeker bij de doelgroep van de bijzondere jeugdbijstand. Daarom moet er op zoek gegaan worden naar hoe ouders kunnen ondersteund worden. Enerzijds kan dit onrechtstreeks gebeuren, zoals via vrijetijdsvoorzieningen (cfr. piste 2). Anderzijds moeten er ook manieren gezocht worden voor rechtstreekse ondersteuning van ouders, zodat zij hun waarde als prioritaire opvoeders kunnen waarmaken en behouden. Hiertoe worden reeds vruchtbare pogingen gedaan, zoals vastgesteld kan worden in het voorbeeld van Kind en Preventie. Uit zulke 'good practices' kunnen een aantal kwaliteitscriteria afgeleid worden die belangrijk zijn bij het opzetten van preventieprojecten: inbedding in de wijk, ervaringsgerichtheid, vraaggestuurdheid, aansluiting bij de waarden van de cliënten (zowel kinderen als ouders), vanuit een competentiebenadering, etc. Daarnaast kan het ook inspiratie bieden voor zinvolle methodieken: hoe de doelgroep definiëren, op welke schaal werken, werken met vrijwilligers, laagdrempeligheid, etc. Met Hermanns kunnen de onderzoekers alleszins besluiten dat een laagdrempelig eerstelijnsaanbod inzake opvoedingsondersteuning zeer relevant is voor het dagelijks functioneren van gezinnen in maatschappelijke achterstandssituaties, daar waar het van minder belang is voor andere mensen. Dit beeld is ook te verwachten indien men uitgaat van een model van een verstoord evenwicht tussen risicofactoren en protectieve factoren.
Piste 4: netwerking vanuit de bijzondere jeugdbijstand	Door hun regionale werking zijn comités goed geplaatst om netwerken te ontwikkelen en ondersteunen, in functie van opvoedingsondersteuning. Bovenstaande theoretische kaders kunnen helpen om bewust om te gaan met deze netwerken, ze goed uit én af te bouwen en het zorgprincipe van het organisatieprincipe te onderscheiden. Met behulp hiervan kan men de vraag beantwoorden of een netwerk er toe bijdraagt om de betrokken opvoedingsinstituten te ondersteunen in hun opdracht en doelstellingen. Netwerking wordt zo vanuit de verschillende perspectieven van alle

	betrokkenen benaderd worden. Bekeken vanuit de doelstellingen van een netwerk, namelijk de hulpverlening aan cliënten, kunnen combinaties met andere modellen aangewezen zijn, bijvoorbeeld het voorportaalmodel of het één-loketmodel. Binnen de hulpverleningssector kan netwerkvorming tenslotte bekeken worden volgens de opdeling in een eerste, tweede en derde lijn. Naar projectwerking toe, is het van belang de lokale en de cliëntgedragenheid van netwerken als aandachtspunt te onthouden.
--	---

8. Publicaties op basis van hetzelfde onderzoek

Schillemans, L. (2003). Denkpistes voor opvoedingsondersteunende projecten. *Welwijs*, 14, (2), 9-14.

9. Beleidsaanbevelingen

Ja

10. Samenvatting

Het preventieteam binnen de West-Vlaamse Comités voor Bijzondere Jeugdzorg vroeg zich af wat het vanuit de actuele discussies opvoedingsondersteuning kan doen in het kader van hun preventiebeleid. Ze stelden deze vraag aan de vakgroep Sociale Agogiek van de Universiteit Gent. De uitgangspunten van opvoedingsondersteuning werden onder de loop genomen. Daaruit is een referentiekader voor preventieprojecten gegroeid.

In het rapport wordt eerst stil gestaan bij het concept 'opvoedingsondersteuning' om tot een definitie te komen. Naast een definitie van opvoedingsondersteuning werden vier denkpistes uitgewerkt die richting kunnen geven aan preventieprojecten. Deze vier pistes houden achtereenvolgens verband met de doelgroep, vrije tijd, gezin en netwerken.

Het resultaat van de ontwikkeling van dit referentiekader bestaat uit enkele voorwaarden voor opvoedingsondersteuning die als uitgangspunten voor preventieprojecten kunnen fungeren.

De onderzoekers besluiten dat algemene preventie moet worden opgezet vanuit volgende criteria: participatie, ervaringsgericht werken, competentiebenadering, gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid, aansluiting bij waarden van cliënten en respect voor de kwetsbaarheid van de doelgroepen. Het is bovendien duidelijk dat deze criteria moeten worden ontwikkeld in aansluiting bij een diversiteit van sociale contexten.

Vanuit het perspectief van cliënten kwamen de onderzoekers tot voorwaarden waaronder het gezin kan worden ondersteund, maar ook tot de formulering van belangrijke uitdagingen voor intermediairen. Waar de hulpverlening individualiserend georganiseerd is, zou algemene preventie kunnen ingaan tegen de individualiserende samenleving door te focussen op een ontmoetingsfunctie. Een aantal begeleidingsvoorwaarden uit eerder onderzoek worden hier bevestigd: 'aanwezig zijn', 'analyse van de situatie als uitgangspunt', 'ruimte bieden', 'gebaseerd op engagement van volwassenen naar jongeren', etc.

Op conceptueel vlak kan men het debat over algemene preventie actueel situeren in het ruimere debat over de activerende verzorgingsstaat. Dit debat schippert tussen een emancipatieparadigma, waarbij het realiseren van sociale grondrechten voor iedereen centraal staat, en een controleparadigma. Uit dit laatste volgen maatregelen die vaak gericht zijn op activering van kwetsbaren, kansarmen of risicogroepen. Het beleid op vlak van algemene preventie heeft nog geen duidelijk gezicht binnen beide paradigma's.

Verder lijkt een integraal beleid aan de orde bij algemene preventie: opvoedingsvragen zijn vaak gekoppeld aan vele andere thema's op belangrijke levensdomeinen zoals arbeid, wonen, leren, mobiliteit, etc. Hieruit blijkt het belang van de koppeling van beleidsmaatregelen inzake opvoedingsondersteuning aan beleidsmaatregelen op andere terreinen. Het belang van de samenwerking moet bijgevolg benadrukt worden en afstemming tussen 'de sociale sector' en de 'hardere' sectoren. Een geïsoleerde aanpak vanuit één sector is ontoereikend om de bestaande maatschappelijke verhoudingen werkelijk te doorbreken.

Van essentieel belang voor de realisatie van dit alles is dat vertrokken wordt van een competentiebenadering die het aanwezige sociaal kapitaal erkent. Inzake opvoedingsondersteuning betekent dit dat ouders worden gezien als deskundige opvoeders. Doorgaans wordt er te weinig vertrouwen gesteld in de socialiserende krachten die er ongetwijfeld in vele gezinnen aanwezig zijn.

Vanuit hun grote vertrouwdheid met de realiteit van problematische opvoedingssituaties, die zich per definitie manifesteren binnen de levensdomeinen gezin, onderwijs en/of vrije tijd, en vanuit hun preventieve opdracht, zijn de comités een prominente partner inzake opvoedingsondersteuning. Er zijn twee belangrijke functies inzake algemene preventie voor hen weggelegd, namelijk maatschappelijke en beleidssignalering inzake problematische

opvoedingssituaties en daarnaast een ondersteunende en stimulerende functie inzake preventieprojecten met oog voor verschillende levensdomeinen (gezin, school, vrije tijd) en methodieontwikkeling.